

Michel Gybels

ALEXANDER DE GROTE IN AZIE, DE MACEDONISCHE VEROVERING VAN EEN WERELDRIJK

Wanneer koning Alexander III de Grote in de zomer van 323 v.C. te Babylon overlijdt, heeft hij op amper 32-jarige leeftijd een enorm gebied vanaf zijn thuisland Macedonië tot aan het huidige India geëxploreerd en veroverd. Toch slaagde hij er niet in om zijn doel te realiseren: de hele wereld onderwerpen. Zijn ambitie lag ver boven de militaire mogelijkheden van zijn leger dat door de langdurige opofferingen en vele veldslagen compleet uitgeput was en in opstand dreigde te komen. Na de eerste overwinningen op de Perzen in 334-333 in Klein-Azië zette Alexander zijn opmars verder naar Libanon en Egypte, en daarna naar oostelijke gebieden. Hij bereikte onder meer Bactrië in het huidige Afghanistan waar hij aan de wieg stond van een koninkrijk naar het hellenistische model. Met de Macedoniër begint ontegensprekelijk een nieuwe fase van de wereldgeschiedenis. In de loop der tijden hebben Griekse helden, Romeinse keizers, middeleeuwse vorsten en moderne dictators reflecties van hun eigen glorie gezocht en menen te herkennen in de carrière van Alexander. De snelheid en kracht van zijn veroveringen, en de immense gevolgen daarvan voor de westerse cultuur, blijven de onderzoekers fascineren. Op een onnavolgbare manier wist deze leerling van Aristoteles door zijn veroveringsdrift een blijvende brug te slaan tussen de oosterse en westerse wereld met een onschatbare invloed op ons denken. De koran noemt hem Dhoe 'l Karnain, en dat inspireerde ook islamitische auteurs.

Willy Vanderzeypen

CASSIODORUS, EN DE ONDERGANG VAN ROME IN DE IJSKOUDE ZESDE EEUW

Tijdens de Ostrogotische periode in de zesde eeuw waren de Romeinse stadsscholen van Groot-Italië nog steeds operatief. Cultuurminnende kringen kregen steun van koning Theodorik, een Goot die als kind tien jaar lang was opgevoed en geromaniseerd aan het keizerlijke hof in Constantinopel. Zijn begaafde dochter Amalasintha stimuleerde als regentes intensief de hellenistische cultuur van Italië. En zo bleef de antieke cultuur in Rome, Milaan, Napels, Aquilea en Ravenna langer schitteren dan men meestal stelt. Na Theodoriks staatsgreep in 493 in opdracht van de Oost-Romeinse keizer waren de enige veranderingen voor de bevolking in Italië de top van de politieke leiding en de samenstelling van het leger. De nieuwe koning volgde daarmee dezelfde politiek als zijn voorganger Odoaker, de Germaanse veldheer die de laatste West-Romeinse keizer na amper een jaar regeren in 476 aan de dijk had gezet. Het administratieve bestuursapparaat met senatoren, de Romeinse wetgeving en de macht van de paapse clerus bleven onder beide 'barbaarse' koningen formeel intact. Ze subsidieerden de immer lege staatskas. De pragmatische pausen ondernamen geen stappen tegen de interne ariane ketterij van de militaire heersersklasse. In deze onverwacht gunstige context van tolerantie en wederzijds respect, de laatste antieke renaissance van 'Flavius' Theodorik de Grote, ontmoeten we de intellectueel Cassiodorus. Wat geschriften betreft is hij de 'nummer twee' na de meer bekende filosoof Boëthius, in die vanaf 535 door een plotse klimaatverandering ijskoude eeuw. Gedurende zijn lange leven met een dubbele carrière was

Cassiodorus ooggetuige van de werkelijke ondergang van de stad Rome rond 555. Hij zag toen de noodzaak in van een professionele bewaring van alle culturele kennis. Met eigen middelen stichtte hij een bewaarcentrum waar religieuze mannen zeer georganiseerd de antieke geschriften verzamelden en kritisch heruitgaven. Zijn *Vivarium*-concept stond model voor vele middeleeuwse kloosters en abdijen.

Willy Vanderzeypen

3. THOMAS VAN AQUINO, EEN DOMINICAANSE KAMPIOEN IN HET SCHOLASTIEKE DENKEN

Tijdens zijn bezoek aan het Zuid-Franse Toulouse maakte de Dalai Lama bij zijn verraste gastheren er een punt van om zich naar de relieken van een roomse heilige te begeven. Deze overblijfselen rusten sinds hun overbrenging vanuit Italië in het klooster met de naam 'Les Jacobins', in het centrum van de roze stad, tussen het hoofdplein 'Capitole' en de oevers van de Garonne. Het zijn de resten van Thomas van Aquino. Deze middeleeuwse dominicaan uit de 13de eeuw is nog steeds één van de meest vertaalde denkers van de wereld. Thomas was één van de sleutelfiguren uit de geschiedenis van de westerse filosofie die onze cultuur krachtig en blijvend hebben beïnvloed. Al zijn theologische geschriften bevatten een scala van metafysische redeneringen en inzichten. Ondanks zijn vrij kort leven mogen we hem tot een uitzonderlijke wijsgeer in het systematische denken rekenen zoals ook de Dalai Lama dat deed. Thomas' tijdgenoten noemden hem '*doctor communis*' of '*doctor angelicus*'. Hij beoefende wetenschap met hartstocht, maar steeds nederig en gehoorzaam. Dat zijn monumentale synthese een doctrinaal onwrikbaar blok zou zijn, is een literair bedenkensel van latere generaties. Samenwerkend met vele andere topgeleerden van zijn jonge orde, zoals Albertus van Keulen en Willem van Moerbeke, begon Thomas bijna acht eeuwen geleden aan de start-up van een ambitieus internationaal universitair project. Zij wilden het traditionele westerse denken verrijken en vernieuwen met de meest recente wetenschappelijke bevindingen van hun tijd. De import van het veronachtzaamde aristotelisme en het gladstrijken van de plooiën met de roomse rechtgelovigheid was een ongeëvenaard titanenwerk. Het vormde ook de basis van een onderschatte wijsgerige en theologische richting: het thomisme en later het neothomisme, met geleerden uit de Lage Landen op de eerste rij waaronder zelfs een Nobelprijswinnaar.

Gerda Vancayzele

MARY TUDOR 'DE BLOEDIGE', EN DE SEXLOZE AUTORITEIT VAN DE ENGELSE KROON

Koningin Victoria overleed in 1901 na een regering van 63 jaar en 8 maanden. Voor alle commentatoren stond het vast dat niemand haar exploit nog ooit zou kunnen herhalen. Ze vergisten zich schromelijk. In september 2015 nam Elisabeth II haar plaats in op het hoogste podium. Geen van beide vrouwen had evenwel een dergelijk indrukwekkend hoofdstuk in de Britse annalen kunnen schrijven zonder toedoen van hun voorgangster 'Bloody' Mary I Tudor,

die lange tijd kritiekloos werd beschreven als een fanatieke katholieke vorstin met een rampzalig militair inzicht. Mary Tudor was de eerste vrouw die de Engelse kroon droeg, ook al duurde dat slechts 5 jaar: van 1553 tot 1558. Zij herdefiniëerde de mannelijke monarchie met een nieuwe wetgeving als gevolg. De geschiedenis van het 'queenship' was reeds vele eeuwen eerder begonnen met de Karolingische prinses Judith, die in 856 op 12-jarige leeftijd huwde met Æthelwulf. Deze koning van Wessex gaf als eerste zijn echtgenote de titel van koningin, echter zonder enige werkelijke macht, hetgeen zeven eeuwen zo zou blijven tot Mary.

Dick van Niekerk

DIRCK VOLCKERTSZOON COORNHERT, PLEITER EN GIDS VOOR GEWETENSVRIJHEID EN OPTIMISME

Optimisme, dat is de grondtoon die de vele werken van de humanistische lekenfilosoof, wellevenskunstenaar en taalvirtuoos Dirck Volckertszoon Coornhert bepaalt. Optimisme over de mens, over eenieders mogelijkheden om aan deze materiële wereld te ontsnappen en zich na een geestelijke wedergeboorte te verenigen met het Opperwezen. Het is een moeilijk begaanbare weg, maar wie wil die kan. Met dergelijk onafhankelijk optimisme maakt men echter niet altijd iedereen tot vriend en dat overkwam ook Coornhert. Zijn leven lang is hij een buitenstaander gebleven en daarin schuilt iets van zijn grootheid. Hij had de moed om alleen te staan, niet terzijde van de vele discussies over maatschappelijke en religieuze vraagstukken van zijn woelige tijd, maar er middenin, en steeds proberend de rede te bewaren. Daarbij achtte hij God groter dan welke menselijke interpretatie van diens handelingen en bedoelingen ook. Onvermoeibaar kwam Coornhert op voor de vrije wil van de mens en diens filosofisch en religieus ontplooiingspotentieel. Hij baseerde zich hiervoor op hem passende Bijbelplaatsen, Rijnlandse mystiek en de geschriften van antieke auteurs die tijdens zijn 16de eeuw van reformatie en contrareformatie in bepaalde Europese zones een filologische en beschouwelijke herwaardering kenden. Van alle markten thuis schreef muzikant Coornhert ook toneelstukken en werkte mee aan de ontwikkeling van het Nieuwnederlands.

Yves Van Buyten

JOHN HENRY NEWMAN, VAN ANGLICAAN TOT ROOMSE ORATORIAAN

Met de Britse theoloog en veelschrijver John Henry Newman zijn we in het victoriaanse Engeland van de 19de eeuw. Als pastoraal gericht kerkmens in hart en nieren was hij eerst anglicaanse priester in de Engelse staatskerk en werkzaam als vicar van de universiteitskerk te Oxford. In die periode was hij vanuit een anti-rooms standpunt vooral geïnteresseerd in dogma en liturgie. Hij was ook een bezielende medeleider van de uiterst invloedrijke 'Oxfordbeweging', maar zijn pamfletten tegen het opkomende religieuze liberalisme veroorzaakten een scherpe reactie van zijn rectoraat en anglicaanse bisschoppen. Newman trok zich terug met enkele vrienden en koos na een lange overgangperiode alsnog voor het katholicisme. Op studiereis in Rome ontving hij zijn priesterwijding en trad in als oratoriaan. De

rest van zijn leven bracht Newman door in Birmingham, met uitzondering van zes jaar toen hij de taak op zich nam om in Dublin een katholieke universiteit uit de grond te stampen. In zijn roomse periode is de verhouding tussen geloof en rede zijn hoofdbekommernis. Hij is dan de voornaamste openbare figuur van het katholieke Engeland. Tijdens zijn ontleding van ideeën en feiten van de historische ontwikkeling is Newman een wegbereider van de mentaliteitengeschiedschrijving. Zijn inzicht, dat alles wat op aarde bestaat zichzelf blijft in een voortdurende ontwikkeling, beïnvloedde Darwin, wiens hypothese over de evolutie Newman bij de eerste lezing aanvaardde. Over Newmans wijsgerig hoofdwerk *Essay in aid of a grammar of assent* (1870) zei Aldous Huxley dat het een van de beste was over de ontleding van de menselijke geest, en alleszins een van de best geschreven want de oratoriaan was een grootmeester van het Engelse proza. Ondanks een turbulent intellectueel leven vol polemiek was Newman als theoloog gematigd en vrijheidslievend. Beide religieuze partijen bleven Newman echter langdurig wantrouwen, van ketterij verdenken en hem heftig aanvallen tot paus Leo XIII daar verandering in bracht en hem benoemde tot kardinaal-diaken. De begunstigde aanvaardde maar bleef alsnog bij zijn kleine Oratory-gemeenschap resideren. In 2010 werd Newman zalig verklaard.

Wilfried Detobel

BIERCULTUUR IN DE LAGE LANDEN TOT 1600, EEN HISTORISCH-ECONOMISCHE SCHETS

De Belgische speciaalbieren zijn reeds vele jaren aan een gestage opmars bezig. Met een reputatie van originaliteit en kwaliteit kapen ze regelmatig de hoofdprijzen weg op internationale bierwedstrijden. In onze geglobaliseerde economie is het dan ook niet verwonderlijk dat 70% van de productie bestemd is voor de export. Het bier heeft trouwens oude adelbrieven. Voor hun recepten verwijzen Nederlandse en Belgische brouwers graag naar het rijke verleden van de bierproductie in de vroege en volle middeleeuwen, in de abdijen, steden en op het platteland. In de mentaliteiten en vernieuwingen was de inbreng van de kerk en haar monniken eeuwenlang erg voornaam. Bovendien had elke stad of dorp toen wel zijn eigen bier, beschermd door een plaatselijke regelgeving. Het was erg belangrijk voor de volksgezondheid wegens het slechte drinkwater, voor de inkomsten van de steden en voor de tewerkstelling in de brouwerijen en kroegen. Keizer Karel V weigerde te verblijven in plaatsen zonder brouwerij. Vanaf de 15de eeuw ontstond in de Lage Landen een indrukwekkende stedelijke brouwindustrie in Delft, Haarlem, Amersfoort, Dordrecht, Gouda, Brugge, Leuven en Brussel. Onze traditionele en ondernemende volksaard zorgde ervoor dat de zeer oude biercultuur niet verloren ging en in de 21ste eeuw bloeit als nooit tevoren. Bier was en is sinds de Kelten de volksdrank bij alle feestelijke aangelegenheden, vanaf onze geboorte tot bij onze dood, van Friesland tot diep in de Ardennen en vandaar tot in de Westhoek.

Willy Vanderzeypen

FRIEDRICH NIETZSCHE, « VERWAR MIJ IN GEEN GEVAL MET IEMAND ANDERS ! »

Nietzsches boeken bleven tijdens zijn bewust leven zo goed als onopgemerkt, maar dat veranderde drastisch nadat zijn zuster Elisabeth de teugels in handen nam en zich ontpopte tot zijn archiviste, manager en uitgeefster. De gedreven en ondernemende vrouw maakte van haar ernstig zieke broer een cultfiguur. Zij hield dat streven na zijn dood in 1900 nog 35 jaar lang vol. Haar zeer gekleurde manipulatie en verspreiding van zijn geschriften is een belangrijke factor geweest in de mythevorming. Het opstellen van een bijdrage over deze Duitse filosoof is een delicate oefening want de collectieve herinnering aan allerlei ideologische recuperaties van zijn werk in de 20ste eeuw is nog jong. Allerlei misvattingen over 'de filosoof met de hamer', die God zou hebben doodverklaard, blijven hardnekkig de ronde doen. Toch waren er in de voorbije eeuw weinig cultureel of artistiek voornamelijk Duitsers te vinden die alle invloed van het nietzscheïsme ontkenden. Dat geldt evengoed na WO II voor hun Angelsaksische collegae. Pas in 1950 verschenen er betere vertalingen van zijn werk, verzorgd door de professor in filosofie Walter Kaufmann (Universiteit van Princeton), een uitgeweken joodse geleerde die van Nietzsche een soort van liberale humanist probeerde te maken. In Frankrijk werden de gedachten van de excentrieke Duitse filosoof op een bijzonder diepgaande wijze geëxploreerd en gecultiveerd. De opschudding nam hierdoor enigszins af. En zo werd Nietzsche een filosoof zoals alle andere grote uit de westerse traditie. Of toch niet ?

Jan Pieter de Kok

DAG HAMMARSKJÖLD, HOMO UNIVERSALIS EN WERELDBURGER

"Dag Hammarskjöld, biografie van een visionair" is de titel van een boek waarin de beroemde vioolspeler Yehudi Menuhin het voorwoord schreef. "Mensen als Bach, Beethoven, Mozart, Goethe en Schiller waren echte Europeanen en wereldburgers. Zolang je alleen als Fransman of Duitser opgroeit, ben je nog geen Europeaan. Bij een wereldparlement van culturen hebben wij uitgelezen mannen en vrouwen nodig (en beslist geen beroepspolitici). Op grond van hun wezen, hun wijsheid en hun onbaatzuchtigheid zou hen de conceptuele oplossing van bepaalde problemen worden toevertrouwd. Het zouden mensen (en kunstenaars in het regeren) moeten zijn, zoals Dag Hammarskjöld, in wie het visionaire heeft wortel geschoten. Misschien zouden we allemaal moeten leren van deze kunstenaars, die de weg kennen tussen de visioenen en de werkelijkheid, die deze vaak moeizame weg dag in dag uit begaan, die de hindernissen kennen en echte vooruitgang kunnen inschatten, met behulp van de overwinningen op de problemen waaraan zij zelf werken, en tevens door de overwinningen op zichzelf. Misschien zal dan in de mensen het kunstzinnige de overhand nemen op het dierlijk-politieke. De politiek berust nog te vaak op bepaalde begeerten van de mensen. Het kunstzinnige daarentegen is het intuïtieve dat mij een hogere kracht lijkt te zijn."

Meer dan een halve eeuw na de dramatische dood van de Zweed Dag Hammarskjöld als secretaris-generaal van de Verenigde Naties, en de postume publicatie van zijn dagboek

Merkstenen, is de mensheid verder dan ooit verwijderd van deze diepzinnige woorden van de briljante vioolspeler en orkestleider Menuhin. Daarom is deze tijd bij uitstek geschikt om het uitzonderlijke leven en werk van topstaatsman Dag Hammarskjöld te bestuderen als voorbeeld hoe het ook kan.

Bijlage:

Dick van Niekerk

DAG HAMMARSKJÖLD: *MERKSTENEN*